

Myrsky Energia Oy

Hillonevan tuulivoimahanke, Saarijärvi, Multia, Ähtäri, Soini ja Karstula

Perusteltu päätelmä

Perusteltu päätelmä on yhteysviranomaisen hankkeen merkittävistä ympäristövaikutuksista tekemä perusteltu johtopäätös, joka on tehty arviointiselostuksen, siitä annettujen mielipiteiden ja lausuntojen, sekä yhteysviranomaisen oman tarkastelun pohjalta. Perusteltu päätelmä perustuu ympäristövaikutusten arviointimenettelystä annetun lain (252/2017, jäljempänä YVA-laki) 23 §:ään.

Ympäristövaikutusten arviointimenettelyn yhteysviranomaisena on toiminut 31.12.2025 saakka Keski-Suomen ELY-keskus ja valtion aluehallinnon uudistuksen myötä yhteysviranomaisena toimi 1.1.2026 alkaen Lupa- ja valvontavirasto.

1 Hanketiedot

1.1 Hankkeen perustiedot

Hillonevan tuulivoimahankeen Saarijärven, Multian, Ähtärin, Soinin ja Karstulan alueille.

Hankkeesta vastaava on Myrsky Energia Oy. Hankkeesta vastaavan konsulttina ympäristövaikutusten arviointimenettelyssä on toiminut WSP Finland Oy.

1.2 Hankkeen ja sen vaihtoehtojen kuvaus

Hanke sijoittuu Saarijärven kaupungin länsiosaan, noin 22 km Saarijärven keskustasta länteen. Hankkeen sähkönsiirtoyhteydet sijoittuvat lisäksi Multian, Ähtärin, Soinin ja Karstulan alueille. Noin 3 200 hehtaarin laajuiselle alueelle suunnitellaan enintään 24 tuulivoimalan rakentamista. Tuulivoimaloiden kokonaiskorkeus on enintään 300 metriä ja yksikköteho 6–10 MW. Hanke liitetään valtakunnan verkkoon 9-24 kilometrin pituisella voimajohdolla. Kaikki sähkönsiirtovaihtoehdot sijoittuvat osittain jo olemassa olevan voimajohdon yhteyteen. Tuulivoimaloiden lisäksi tuulivoima-alueelle rakennetaan tarvittavat huoltotiet, sähköasema sekä alueen sisäinen maakaapelointi voimaloiden ja alueen sähköaseman välille. Sähköaseman yhteyteen toteutetaan mahdollisesti sähkön varastointia esimerkiksi akkuvarastointijärjestelmällä. Alustavan aikataulun mukaan tuulivoima-alueen rakentaminen voisi alkaa aikaisintaan vuonna 2027 ja tuotanto aikaisintaan vuonna 2029.

YVA-menettelyssä arvioitavat vaihtoehdot**Tuulivoima**

VE0: Hanketta ei toteuteta.

VE1: Hankealueelle rakennetaan enintään 24 tuulivoimalaa.

VE2: Hankealueelle rakennetaan enintään 17 tuulivoimalaa.

Sähkönsiirto

SVE1: Hanke liitetään valtakunnan verkkoon tuulivoima-alueelta Alajärvi-Petäjävesi 110 kV voimajohdon varrelle rakennettavalle sähköasemalle. Noin 24 km, josta 18 km sijoittuu Alajärvi-Petäjävesi 100 kV voimajohdon rinnalle.

SVE2: Hanke liitetään valtakunnan verkkoon tuulivoima-alueelta Alajärvi-Petäjävesi 110 kV voimajohdon varrelle rakennettavalle sähköasemalle. Noin 19 km, josta 10 km sijoittuu Alajärvi-Petäjävesi 100 kV voimajohdon rinnalle.

SVE3: Hanke liitetään valtakunnan verkkoon tuulivoima-alueelta Vihtavuori-Alajärvi 400 kV voimajohdon varrelle rakennettavalle sähköasemalle. Noin 9 km, josta noin 4 km sijoittuu Vihtavuori-Alajärvi 400 kV voimajohdon rinnalle.

YVA-menettelyn yhteydessä on laadittu Luonnonsuojelulain (9/2023) 35 §:n mukainen Natura-arviointi Maaherransuon (FI0800036, SAC), Aittosuo-Leppäsuu-Uitusharjun (FI0900005, SAC) ja Tervaniemen (FI0900128, SAC) Natura-alueiden osalta.

Tarkempi kuvaus hankkeesta ja sen vaihtoehdoista on esitetty arviointiselostuksessa.

2 Ympäristövaikutusten arviointimenettely**2.1 Arviointiselostuksen vireilletulo**

Ympäristövaikutusten arviointimenettely (jäljempänä arviointimenettely) on tullut vireille, kun hankkeesta vastaava, Myrsky Energia Oy on toimittanut ympäristövaikutusten arviointiohjelman (jäljempänä arviointiohjelma) yhteysviranomaiselle 10.10.2024. Arviointiohjelma oli nähtävillä 24.10.2024 - 25.11.2024 ja yhteysviranomainen antoi siitä lausuntonsa 17.1.2025.

Hankkeesta vastaava on toimittanut 13.2.2026 yhteysviranomaiselle ympäristövaikutusten arviointiselostuksen (jäljempänä arviointiselostus) perustellun päätelmän antamista varten.

Hankkeeseen sovelletaan ympäristövaikutusten arviointimenettelyä YVA-lain liitteen 1 kohdan 7e perusteella.

2.2 Arviointiselostuksesta tiedottaminen ja kuuleminen

Yhteysviranomaisen tiedotti arviointiselostuksesta ja sen nähtävillä pidosta sekä mielipiteiden ja lausuntojen esittämisen mahdollisuudesta julkisella kuulutuksella 5.3.2026 – 4.5.2026. Kuulutus julkaistiin Lupa- ja valvontaviraston verkkosivuilla www.lvv.fi > Ajankohtaista. Tieto kuulutuksesta lähetettiin Saarijärven kaupungille sekä Ähtärin, Soinin, Karstulan ja Multian kunnille julkaistavaksi kuntalain (410/2015) 108 §:n mukaisesti. Lisäksi arviointiselostuksesta ja sen nähtävillä pidosta sekä mahdollisuudesta mielipiteiden ja lausuntojen esittämiseen tiedotettiin Viispiikkinen, Sampo, Sisä-Suomen Lehti, Pikkukaupunkilainen sekä Keskisuomalainen lehdissä 5.3.2026 tai sen jälkeen ilmestyvässä numerossa julkaistuilla lehti-ilmoituksilla.

Arviointiselostukseen on voinut tutustua kuulemisaikana:

- Ympäristöhallinnon verkkopalvelussa osoitteessa www.ymparisto.fi/hillonevan-tuulivoimahanke-YVA
- Saarijärven kaupungintalo ja kirjasto (Sivulantie 11 ja 12, Saarijärvi)
- Pylkönmäen M-market (Keskustie 26, Pylkönmäki)
- Ähtärin kunnanvirasto (Ostolantie 17, Ähtäri)
- Soinin kunnanvirasto (Multiantie 27 A, Soini)
- Karstulan kunnanvirasto (Virastotie 4, Karstula)
- Multian kunnanvirasto (Multianraitti 3, Multia) Luettelo paikoista

Arviointiselostuksesta järjestettiin esittelytilaisuus 15.4.2026 Saarijärven Pylkönmäellä. Tilaisuuteen oli mahdollista osallistua etäyhteydellä.

3 Arviointiselostuksesta annetut lausunnot ja mielipiteet

Yhteysviranomaisen pyysi lausunnot arviointiselostuksesta hankkeen vaikutusalueen kunnilta ja muilta viranomaisilta, joita asia todennäköisesti koskee. Arviointiselostuksesta toimitettiin yhteysviranomaiselle 17 lausuntoa ja 34 mielipidettä. Lausunnon antoivat seuraavat viranomaiset: Keski-Suomen elinvoimakeskus, Keski-Suomen liitto, Etelä-Pohjanmaan liitto, Keski-Suomen museo, Pohjoisen Keski-Suomen ympäristöpalvelut, Soinin kunta, Ähtärin kaupunki, Metsähallitus, Luonnonvarakeskus, Väylävirasto, Traficom sekä Fingrid. Lisäksi Säteilyturvakeskus, Ilmatieteenlaitos, Tukes, Keski-Suomen pelastuslaitos sekä Suomen Erillisverkot ilmoittivat, ettei heillä ole lausuttavaa. Mielipiteen antoivat seuraavat tahot: Suomen luonnonsuojeluliitto Keski-Suomen piiri ry/Saarijärven seudun luonnonystävät, BirdLife Keski-Suomi ry ja Telia Finland Oyj. Lisäksi mielipiteen antoi 30 yksityishenkilöä, joissa osassa mielipiteitä oli useita allekirjoittaneita.

Seuraavassa on esitetty yhteysviranomaisen näkemys kuulemispalautteen keskeisestä sisällöstä. Lausunnot löytyvät kokonaisuudessaan osoitteesta

www.ymparisto.fi/hillonevan-tuulivoimahanke-YVA. Verkkopalvelussa julkaistuista lausunnoista on poistettu henkilötiedoiksi katsotut sekä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 24 §:n mukaiset tiedot.

Yhteenveto lausunnoista

Yleistä

Lausunnoissa tuodaan esiin päivitystarpeita mm. muiden tuulivoimatoimijoiden statukseen liittyen. Puutteita esitettiin mm. maa-ainestenoton käsittelyyn liittyen. Puutteeksi nostettiin myös liitteen 5a luontoselvitysraportin täydennykseksi laadittu liitteen 5b huomioita jättäminen selostuksessa.

Vaihtoehtojen osalta esitetään, että hanketoimijan olisi tullut laatia vielä toteutusvaihtoehto VE3, jossa voimaloiden määrää olisi vähennetty toteuttamiskelpoiseen määrään, kuten alkuperäisen vaihtoehdon 12 voimalaa. Sähkönsiirron osalta reittivalinnassa tulee ottaa huomioon voimajohdon kokonaispituus.

Alueiden käyttö

Keski-Suomen maakuntakaavan osalta muistutetaan, että vaikutusten arvioinnissa ja kaavoitusmenettelyssä tulee osoittaa, ettei maakuntakaavasta poikkeaminen ole ristiriidassa maakuntakaavan tavoitteiden kanssa.

Lisäksi huomautetaan, että selvityksissä ei varsinaisesti perusteltu vaihtoehtojen (erityisesti VE1) toteuttamiskelpoisuutta niiltä osin, kuin se koskee maakuntakaavarajauksen perusteena olevia syitä. Esimerkiksi Hillonevan alueen rajaukseen vaikuttanutta uhanalaisen lajin reviiriä ja sen huomioimista ei YVA-selostuksessa mainita. Keski-Suomen maakuntakaavan suunnittelumääräyksessä mainitaan myös, että metsäpeuran vaellusreittien häiriintymättömyys on varmistettava, vaikka alue ei olekaan merkitty ekologisesti käytäväksi.

Myös Etelä-Pohjanmaan maakuntakaavan kuvaus on osin virheellinen ja puutteellinen. Maakuntakaavaa kuvaava kartta esittää kumoutuneita kaavoja. Sähkönsiirtoreittien maakuntakaavan mukaisuutta ei käsitellä ollenkaan ja epäselväksi jää esimerkiksi, onko reittien suunnittelussa otettu huomioon Etelä-Pohjanmaan maakuntakaavassa 2050 annettu sähkönsiirtoa koskeva yleinen suunnittelumääräys. Sähkönsiirtoreittien osalta painoarvoa lisää se, että sähkönsiirtoreittien alueita ei kaavoiteta osana tuulivoima-alueiden osa yleiskaavoja, jolloin niiden suhdetta maakuntakaavoissa osoitettaviin merkintöihin ja määräyksiin ei useimmiten enää arvioida osana yleiskaavoitusta.

Lisäksi huomautetaan, että metsätaloutta ei käytännössä voida harjoittaa voimajohdon alueella, jossa puusto pidetään matalana. Arviointiin liittyvistä epävarmuuksia johtuen esitetyt sähkönsiirtoreittivaihtoehtojen elinkeinoihin kohdistuvat vaikutukset saattavat ”vähäisen kielteisen” sijaan olla ”kohtalaiset kielteiset”.

Toivottavana pidetään, että mikäli biodiversiteettisuunnitelman mukaisiin toimiin ryhdytään, toimenpiteitä ulotettaisiin myös hankkeessa valittavan sähkönsiirtoreitin alueelle/ lähialueelle.

Vedet

Lausunnoissa todetaan, että tuulivoimaloiden, sähkönsiirtoreittien ja tiealueiden rakentamisen vaikutukset tulee selvittää huolellisesti vesilain ja metsälain mukaisiin kohteisiin. Myös voimalapaikkojen hydrogeologiset ominaisuudet olisi tullut selvittää ja hydrolimnologiset olosuhteet huomioida rakenteiden sijoittelussa. Pidettiin myös mahdollisena että, joidenkin voimaloiden rakentaminen edellyttäisi vesilain mukaisen luvan hakemista.

Luonto

Saukkoja ja viitasammakoita koskevia selvityksiä pidetään suppeina. Esiin nostettiin myös useita alueita, joita pitäisi jättää rakentamatta mm. kulkukäytävien ja linnuston sekä lepakon ja viitasammakon johdosta.

Metsäpeuran osalta huomautetaan, että metsäpeuraselvityksessä on todettu, että laaditun elinympäristöennusteen mukaan tuulivoima-alueella on muutama metsäpeuralle erittäin hyvin sopiva tai hyvin sopiva elinympäristö (Mätässuo, Pyykkineva, Lepikkokankaan ja Nimettömänlammen ympäristö). YVA-selostuksessa kuitenkin arvioidaan että, paikallinen populaatio ei käytä hankealuetta selvityshetkellä vasomiseen. Lausunnoissa huomautetaan, että selvityksessä kuvatun aineiston perusteella ei ole mahdollista osoittaa, että metsäpeura ei lisäännä alueella.

Lisäksi huomautetaan, että nykyinen laajamittainen tuulivoiman suunnittelun ja rakentamisen volyymi ei ole metsäpeuran näkökulmasta kestävä. Nykyinen Hillonevan hankealueen maankäyttösuunnitelma on ainakin osin ristiriidassa EU:n metsäpeuran elinkyvyn tukemistavoittein kanssa, kun merkittävä osa ko. paikallispopulaation kasvualueesta rakennetaan sähköntuotantoalueeksi. Hankkeessa tulee kiinnittää erityistä huomiota Natura verkoston yhteyksien säilyttämiseen. Hankealueelta ja sen tuntumasta on myös kansalaishavaintoja useista eri huomionarvoisista lajeista (mm. susi, ahma, ilves, karhu, metsäpeura, maakotka). Näiden havaintojen perusteella hankealueelta ja sen läheisyydestä olisi syytä tarkistaa karhun talvehtimispesän mahdollisuus ja huomioida se vaikutusten arvioinnissa ja riittävässä suojaetäisyyksissä. Hankealueen ympäristöön on suunnitteilla mittavasti hankkeita juuri sellaisten lajien ympäristöön, joille vähäisemmän ihmishäiriön ympäristöt ovat tärkeitä.

Päiväpetolinnun osalta todetaan, että alueelta on löytynyt uusi pesä vuonna 2025, mutta sillä ei kuitenkaan arvioida olevan vaikutusta elinympäristömalliin, eikä sitä kautta törmäysmallinnukseen.

Arkeologinen ja rakennettu kulttuuriperintö

Lausuntojen mukaan hankkeen kulttuuriperintöä koskevat lähtöselvitykset ovat pääosin laadukkaita. Arkeologisiin kohteisiin kohdistuvia todellisia maankäyttötoimenpiteitä (mm. tiet, kaapeloinnit ja johtokäytävät) ei ole kuitenkaan arvioitu riittävän konkreettisesti ja kohdekohtaisesti. Karttaesityksistä ei voida päätellä todellista mittakaavaa eikä siten arvioida maankäytön ja kohteen välistä eroa.

Ongelmallisena pidetään vaikutusten arvioinnissa käytettyä opasta (Ikäheimo 2015), joka sisältää muinaisjäännösten tulkintoja, jossa vähäisen vaikutuksen määritelmänä on, että muinaisjäännös tuhoutuu korkeintaan pieneltä osin tai ei ollenkaan. Keski-Suomen museon näkemyksen mukaan tämä tulkinta ei ole muinaismuistolain mukainen. Muinaismuistolain näkökulmasta kaikki kajoaminen on yksiselitteisesti kielletty. Kulttuuriympäristön osalta on suositeltavaa hyödyntää vaikutusten arvioinnissa Ympäristöministeriön julkaisua Kulttuuriympäristö vaikutusten arvioinnissa (2013) ja ELY-keskuksen julkaisua Maisema-alueet alueidenkäytössä: Suuntaviivoja maiseman huomiointiin (Leppäranta 2025). Tulkinnoista ja puutteista johtuen seurauksena on ollut, että vaikutusten merkittävyyttä ei arvioida oikein.

Sähkönsiirtolinjojen osalta huomautetaan, että aikaisempi rakentaminen muinaisjäännösalueella ei vaikuta muinaismuistolain suojaan, ja vaikutusten arvioinnissa tulisi tarkastella mitä lisärakentaminen kohteen alueelle tarkoittaa vaikutusten kannalta.

Rakennetun kulttuuriympäristön osalta todetaan, että maisemavaikutuksien arvioinnissa ei ole tarkasteltu tuulivoimapuiston vaikutusta Pylkönmäen keskustaan kattavasti. Myös yhteisvaikutusten arviointi on tältä osin jäänyt puutteelliseksi.

Melu, välike

Melun osalta tuodaan esiin, että sisämelun 25dB toimenpideraja on hyvin matala ja siksi käytännössä sisämelun kynnyсарvo, joten se tulee myös mallintaa, jotta varmistetaan, ettei tuulivoimaloista aiheudu ao. toimenpiderajan ylitystä ja terveyshaittaa lähiasutukselle. Lisäksi huomautettiin hankealueen lounaisnurkassa sijaitsevasta vapaa-ajanrakennuksesta, jota ei ole otettu reseptoripisteeksi, vaikka todennäköisesti melutasot ylittyvät myös siinä.

Raja-arvojen ylityksistä johtuen huomautettiin, että etenkin VE1 osalta tulee tarkasteltavaksi ympäristöluvan tarvetta ja erityisesti tarvetta rajoittaa voimaloiden toimintaa.

Metsästäys

Tuulivoimarakentamisen katsottiin heikentävän alueen soveltuvuutta pienriistan metsästykseseen erämaisyyden kanaintukantojen heikkenemisen myötä. Lisäksi tuotiin esiin valmistunut opinnäytetyö tuulivoimarakentamisen vaikutuksista kanaintujen metsästäjiin. Kanaintujen osalta todettiin, että luotettavuuden parantamiseksi havainnointia maastossa tulisi tehdä useana vuotena.

Liikenne

Liikenteen osalta korostetaan, että ennakointi (mm. lupatarpeet) kuljetusreitin muutos- ja haastekohtien tarkemmalle selvittämiselle on tärkeää. Lisäksi korjataan, että erikoiskuljetusluvut myöntää Sisä-Suomen elinvoimakeskus. Merkittävät rakenteita muuttavat tai rakentamista edellyttävät muutostyöt voivat edellyttää myös paikallisen elinvoimakeskuksen liikenneosaston kanssa tehtävää suunnittelu- ja/tai toteuttamissopimusta. Tasoristeyksen käyttöön voi olla tarve hakea Väyläviraston lupa. Myös muut Väyläviraston hanke- ja suunnittelukohteet tulee ottaa huomioon kuljettamisreittien suunnittelussa. Lisäksi muistutetaan, että Väyläviraston ajantasaiset ohjeet on aina tarkistettava verkkosivuilta.

Lausunnoissa huomautetaan myös, että mahdollisten muiden hankkeiden samanaikainen toteutuminen saattaa nostaa vaikutukset liikenteeseen ja mm. läheiseen asutukseen arvioitua suuremmiksi.

Muuta

Ilmailulain lentoestepykälän 158 § muutos on astunut voimaan 1.9.2025.

Seurantaohjelmassa annetut ehdotukset eivät sellaisenaan sido toiminnanharjoittajaa ja mikäli hanke ei tarvitse ympäristölupaa, ei näitä ehdotuksia voi sisällyttää mihinkään lupamääräyksiinkään. Asiaan perehtymättömälle henkilölle tämä voi jäädä epäselväksi.

Öljy- tai nestevuotoihin tulisi tuulivoimalan sisäisen rakenteen ja osastoinnin lisäksi varautua rakenteellisesti myös tuulivoimaloiden lähialueella.

Jos rakentamisvaiheessa syntyy sellaisia ylijäämämaita, joita ei voida hyödyntää suunnitelmallisesti, tulee läjitysalueelle hakea ympäristölupa.

Fingridin voimajohtojen tai sähköasemien läheisyyteen sijoittuvasta rakentamisesta tulee pyytää Fingridistä erillinen risteämälausunto.

Yhteenveto mielipiteistä

Kokonaisuutena mielipiteet muodostavat selkeän kannan, että Hillonevan tuulivoimahanketta ei pidetä hyväksyttävänä. Suhteessa saavutettaviin hyötyihin luonto- ja vesistövaikutuksia, asukkaisiin kohdistuvia haittoja sekä hankkeen mittakaavaa pidetään liian merkittävänä. Monissa kannanotoissa toteuttamatta jättäminen (VE0) nähdään ainoaksi ratkaisuksi tai vähintään edellytetään hankkeen olennaista supistamista ja perusteellisempaa vaikutusten arviointia. Lisäksi muistutettiin aluerajauksesta maakuntakaavassa sekä alkuperäisestä 8 voimalan suunnitelmasta. Tuulivoiman vaihtoehtona olisi hyvä tutkia myös alueen mahdollisuus aurinkovoiman hyödyntämiseen.

Luontoarvot ja ekologiset vaikutukset

Mielipiteissä Hillonevan aluetta kuvataan poikkeuksellisen eheäksi kokonaisuudeksi, jolla katsotaan olevan huomattavaa merkitystä sekä alueelliselle että valtakunnalliselle

luonnon monimuotoisuudelle. Hillonevan alueella sijaitsevaa luonnontilaista suoaluetta on ehdotettu luonnonsuojelualueeksi vuonna 2016 SuoMaa-hankkeen suojelu- ja ennallistamisesityksessä.

Mielipiteissä tuotiin esiin runsaasti lajihavaintoja sekä laiduntamis- pesimis- ja soidinpaikkoja (peura, ilves, karhu, susi, ahma, kotka, metso, hanhi, kurki, joutsen, riekko, teeri, lepakko, järvihaikara) sekä sanoin, valo- ja karttakuvin. Niitä on pyritty myös kirjaamaan laji.fi:n, kaikkia ei sinne ole kuitenkaan saatu kirjattua ajoissa. Mielipiteissä nostettiin esiin myös virallisen aineiston huono kattavuus usean lajin kohdalta sekä huoli, että lajihavainnot jäävät pelkästään paikallisten aktiivien varaan. Laadittuja selvityksiä ei pidetty riittävinä vaikutusten arvioimiseksi.

Erityistä huolta herättää metsäpeura, jonka Suomen ainoa kanta on uhanalainen ja jonka elinympäristö sijoittuu osittain hankealueelle ja sen läheisyyteen. Useiden mielipiteiden mukaan Hilloneva toimii vasomis-, ruokailu- ja siirtymäalueena, ja hankkeen arvioidaan heikentävän näitä toimintoja merkittävästi. Selostuksen lähtöaineistojen tarjoamaa tietoa pidettiin vanhentuneena ja loppupäätelmää siten vähättelevänä.

Myös linnustoarvot nousivat vahvasti esiin. Alueella esiintyy runsaasti suolinnustoa, metsäkanalintuja, petolintuja ja muuttolintuja, näistä tehdään myös jatkuvasti havaintoja. Maakotkan, metsähanhen ja kurkien kaltaisten lajien tömäysriskiä ja elinympäristöjen heikentymistä pidetään merkittävänä. Hanke ei täytä ympäristön ja luonnonarvojen turvaamista koskevia vaatimuksia.

Mielipiteissä todetaan, että yksittäiset suojavyöhykkeet eivät riitä estämään kokonaisvaltaista luontovaikutusta, kun voimaloiden määrä ja koko on suuri. Tuulivoimaloiden, huoltoteiden ja sähkönsiirron katsotaan pirstovan elinympäristöä ja lisäävän häiriötä tavalla, jota ei voida lieventää riittävästi. Hanke nähdään johtavan pysyvään ja osin peruuttamattomaan luontokatoon.

Vesistöt, pohjavesi ja ympäristöriskit

Vesistövaikutuksia pidetään erityisen puutteellisesti arvioituna. Hillonevan alue sijaitsee pohjavesivaikutteisella seudulla, jossa useat järvet, erityisesti Tohtaanjärvi ja Kimmingjärvi, ovat lähdepohjaisia ja erittäin herkkiä muutoksille. Ne luokitellaan kirkasvetisiksi ja hyvässä ekologisessa tilassa oleviksi järviksi.

Mielipiteissä korostetaan, että arvioinnit painottuvat pintavesiin, vaikka juuri pohjaveden virtausten muutokset voivat vaikuttaa ratkaisevasti järvien veden määrään ja laatuun. Rakentamiseen liittyvien toimenpiteiden pelätään muuttavan pohjaveden kulkua tavalla, jota ei ole riittävästi selvitetty.

Lisäksi rakentamisen aikaisiin ja toiminnan aikaisiin ympäristöriskeihin kuuluvat öljy- ja kemikaalivuodot, kiintoainekuormitus sekä mahdollinen mikromuovien leviäminen. Näiden kulkeutuminen pohjaveden kautta lähdejärviin pidetään todellisena riskinä, jota ei varovaisuusperiaatteen mukaisesti tulisi hyväksyä epävarmassa tilanteessa.

Sähkönsiirron vaihtoehtoista erityisesti SVE3 nähdään ongelmallisena, koska sen katsotaan kulkevan herkkien vesistöjen ja pohjavesialueiden yli. Useissa mielipiteissä vaaditaan tämän vaihtoehtoon hylkäämistä kokonaan.

Ihmisiin kohdistuvat vaikutukset

Hillonevan ympäristöä kuvataan erittäin hiljaiseksi ja luonnonrauhaisaksi alueeksi, jonka nykyinen luonne on keskeinen osa alueen asumis- ja virkistysarvoa. Tuulivoimaloiden melun, erityisesti matalataajuisen äänen, arvioidaan heikentävän asumisviihtyvyyttä, vaikka ohjearvot eivät ylittyisikään. Hiljaisessa ympäristössä tuulivoimaloiden äänen arvioidaan erottuvan selvästi ja vaikuttavan uneen, palautumiseen ja yleiseen hyvinvointiin. Varjon vilkkuminen ja lentoestevalot nähdään myös kuormittavina tekijöinä.

Maisemavaikutusten todetaan olevan laaja-alaisia ja pysyviä. Jopa 300 metriä korkeat voimalat, lentoestevalot ja uusia teitä vaativa infrastruktuuri muuttavat luonnon- ja järvimaiseman teolliseksi. Havainnekuvien katsotaan aliarvioivan vaikutusten todellista laajuutta. Useassa mielipiteissä esitettiin myös vaihtoehtoisia mallinnuskuvia.

Lisäksi esitetään huolta kiinteistöjen arvon alenemisesta ja vapaa-ajan asumisen sekä matkailun ja muun liiketoiminnan edellytysten heikentymisestä. Monille alueen asukkaille ja mökkiläisille ympäristön rauha on keskeinen syy alueella asumiseen tai oleskeluun, ja hankkeen koetaan heikentävän tätä peruuttamattomasti. Haittojen koetaan kohdistuvan paikallisiin asukkaisiin ja hyötyjen kohdistuvan muualle.

Esille nostetaan myös taloudelliset riskit, erityisesti voimaloiden purku ja alueen ennallistaminen hankkeen päättyessä. Useat mielipiteet vaativat sitovia vakuuksia ja selkeitä vastuusopimuksia, jotta kustannukset eivät jäisi kunnalle tai maanomistajille.

Osa mielipiteistä korostaa ilmastonmuutoksen torjunnan tärkeyttä, minkä lisäksi ehdotetaan myös vaihtoehtoisia ratkaisuja, kuten aurinkovoimaa jo valmiiksi muutetuilla alueilla (entiset turvetuotantoalueet), joissa luonto- ja asutushaitat olisivat vähäisemmät.

4 Yhteysviranomaisen arvio arviointiselostuksen riittävydestä ja laadusta sekä laatijoiden pätevyydestä

Yhteysviranomainen on tarkistanut arviointiselostuksen riittävyyden ja laadun, ja toteaa, että Myrsky Energia Oy:n Hilloneva tuulivoimahankkeen arviointiselostus täyttää riittävällä tavalla YVA-lain 19 §:n ja YVA-asetuksen 4 §:n sisältövaatimukset ja se on käsitelty YVA-lainsäädännön edellyttämällä tavalla. Arviointiselostuksessa on esitetty arviointien laadintaan osallistuneiden koulutus ja kokemus. Yhteysviranomainen katsoo, että hankkeesta vastaavalla on ollut käytössään riittävä asiantuntemus arviointiselostuksen laatimiseen ja sen sisältämien erillisselvitysten toteuttamiseen.

Arviointiselostus on pääosin laadittu arviointiohjelman ja yhteysviranomaisen siitä antaman lausunnon pohjalta, eikä se sisällä sellaisia puutteita, jotka estäisivät yhteysviranomaista laatimasta perusteltua päätelmää hankkeen merkittävistä ympäristövaikutuksista. Arviointiselostus sisältää yleistajuisen tiivistelmän ja arviointiselostuksen lyhenteet sekä sanasto on kuvattu selostuksen alussa. Arviointiselostuksessa on tunnistettu hankkeen toimialaan liittyviä kansainvälisiä, kansallisia ja alueellisia poliittisia tavoitteita ja strategioita. Ohjelmavaiheeseen nähden tehdyt muutokset on kuvattu erillisessä kappaleessa ja ne on huomioitu arviointia tehdessä.

Merkittävien vaikutusten osalta perustelut on esitetty pääsääntöisesti ymmärrettävästi ja vaikutusten syntymekanismeja on kuvattu. Arviointiselostuksessa ei kuitenkaan suoraan ilmene, että vaikutusten arviointia olisi kohdennettu erityisesti kyseessä olevan hankkeen todennäköisesti merkittäviin vaikutuksiin. Valitut arviointikohteet on esitetty yleisemmällä tasolla kohdennettuna tuulivoimalahankkeille tyypillisiin vaikutuksiin. Epäselväksi jää myös millä 9-portaisen arviointiasteikon kohdilla arvioitu vaikutus nostetaan merkittäväksi.

Vaikutusten arviointien yhteydessä on kuvattu keinoja haitallisten vaikutusten ehkäisemiseksi ja lieventämiseksi, osa lieventämiskeinoista on huomioitu suoraan arvioinnissa. Yhteysviranomainen muistuttaa, että kaikki arvioinnissa mukana olleet lieventämistoimenpiteet tulee huomioida jatkossakin osana suunnittelua, jotta haitallisilta vaikutuksilta vältetään.

Arviointiselostuksessa esitetty ehdotus seurantaohjelmaksi sisältää linnustovaikutuksiin, meluvaikutuksiin ja ihmisiin kohdistuvien vaikutusten seurannan. Seurantaohjelman toteutusta tulee arvioida hankkeen myöhemmissä vaiheissa ja tarvittaessa arvioida myös muiden kuin nyt esitettyjen vaikutusten seurannan tarpeellisuutta. Hanketoimijan tulee myös sitoutua esittämänsä seurantaohjelman toteuttamiseen.

5 Yhteysviranomaisen johtopäätös hankkeen merkittävistä ympäristövaikutuksista

Arviointiselostuksen, kuulemispalautteen ja oman lisätarkastelunsa perusteella yhteysviranomainen esittää perusteltuna päätelmänään Hillonevan tuulivoimahankeen merkittävistä vaikutuksista seuraavaa.

Arviointiselostuksessa voimalavaihtoehtojen VE1 ja VE2 osalta merkittävimpiä vaikutuksia arvioitiin olevan välkevaikutukset, jotka on arvioitu suuriksi kielteisiksi. Lisäksi suuria kielteisiä vaikutuksia arvioitiin syntyvän voimalavaihtoehdossa VE1 myös ihmisten elinoloihin ja viihtyvyyteen kohdistuen. Pääasiassa voimalavaihtoehtojen VE1 ja VE2 vaikutusten arvioitiin olevan kohtalaisia tai vähäisiä kielteisiä. Myönteisiä vaikutuksia arvioitiin kohdistuvan ilmastoon ja työllisyyteen. Monien vaikutustyyppien osalta vaikutusten merkittävyudessa ei arvioitu olevan eroa vaihtoehtojen välillä. Toteutusvaihtoehtojen VE1 ja VE2 merkittävin ero muodostuu voimaloiden määrästä ja sijoittelusta.

Sähkönsiirron osalta suuria kielteisiä vaikutuksia arvioitiin syntyvän reittivaihtoehdossa SVE1 kasvillisuudelle ja luontotyypeille. Pääosin sähkönsiirron reittivaihtoehtojen vaikutusten arvioitiin olevan kohtalaisia tai vähäisiä kielteisiä. Uusi voimajohto sijoittuu kaikissa vaihtoehdoissa osittain jo olemassa olevien voimajohtojen viereen, minkä katsottiin lieventävän vaikutuksia.

Yhteysviranomaisen on esitettyjen arviointien johtopäätöksistä pääosin samaa mieltä. Yhteysviranomaisen näkemyksen mukaan vaikutukset ihmisiin kohdistuen voivat nousta suuriksi kielteisiksi myös hankevaihtoehdossa VE2. Vaikutuksia suurentaa alueen luonnontilaisuus, missä pienikin muutos ympäristössä on huomattavasti suurempi kuin jo rakennetulla alueella. Myös luontoon kohdistuvat vaikutukset korostuvat alueella, missä ihmistoiminta on jäänyt vähäisemmäksi. Alueen pirstoutuminen ja ekologisten käytävien väheneminen heikentää eläinten kulkumahdollisuuksia sekä lisääntymisalueiden käyttöä. Yhteysviranomaisen katsoo lisäksi, että erityisesti linnustoon ja metsäpeuraan kohdistuvat vaikutukset voivat nousta selostuksessa esitettyä vähäistä ja kohtalaista suuremmiksi molemmissa vaihtoehdoissa.

Yhteisvaikutusten on todettu ulottuvan laajemmalla kuin yksittäisen puiston vaikutukset, ja osa vaikutuksista voi nousta suuriksi kielteisiksi (mm. ihmisiin kohdistuvat vaikutukset, Suomen selän ekologinen yhteys, metsäpeura), mikäli muut suunnitellut hankkeet ja voimat toteutuvat. Yhteysviranomaisen yhtyy näihin arvioihin. YVA-lain mukaan hankkeiden yhteisvaikutukset tulee arvioida luvan saaneiden sekä olemassa olevien hankkeiden kanssa. Yhteysviranomaisen näkee hyvänä, että yhteisvaikutusten arviointiin on otettu mukaan myös suunnitteilla olevat hankkeet. Tämä antaa arvokasta tietoa alueen nykytilan mahdollisista kehityssuunnista myös alueiden käytön suunnitteluun.

Hillonevan tuulivoimahankkeen ympäristövaikutusten merkittävyyden arvioinnissa on sovellettu IMPERIA-hankkeessa kehitettyä arviointikehikkoa, jonka periaatteet on kuvattu arviointiselostuksessa. Arvioinnin tulosten niputtaminen hälventää osin vaikutusten todellista kohdistumista ja vaikeuttaa mm. arviota siitä, mihin vaikutuksiin lieventämiskeinoja tulisi erityisesti kohdentaa. Tämä näkyy erityisesti direktiivilajien sekä eri elinkaaren aikaisten vaikutusten kohdalla. Leipätekstissä nämä on kuitenkin avattu.

Arviointiselostuksessa on esitetty lievennystoimia hankkeen aiheuttamien vaikutusten lieventämiseksi. Yhteysviranomaisen korostaa, että lieventämistoimiin on tärkeää sitoutua hankkeen toteuttamisvaiheessa, jotta arviointiselostuksessa ja tässä perustellussa päätelmässä esitetyt johtopäätökset ympäristövaikutusten merkittävyydestä ovat perusteltuja.

Yhteysviranomaisen on tarkistanut arviointiselostuksen riittävyyden ja laadun, ja ottaa tarkemmin kantaa vaikutustyyppikohtaisessa tarkastelussaan seuraavissa kappaleissa. Yhteysviranomaisen ei käsittele perustellussa päätelmässä niitä arviointiselostuksessa arvioituja vaikutuskohteita, joiden osalta vaikutukset on yksiselitteisesti todettu vähäisiksi, vaikutuksia ei ilmene tai ne ovat positiivisia ja yhteysviranomaisen on vaikutusten merkittävyyden tulkinnasta samaa mieltä.

Ihmisten elinolot ja viihtyvyys

Ihmisiin kohdistuvat vaikutukset, kuten välke, melu, maisema, liikenne, ja niiden kautta koettu ympäristö voivat kumuloitua luonnontilaiseksi koetulla alueella, vaikka yksittäin vaikutustyyppi ei aiheuttaisikaan merkittävää vaikutusta. Asukaskyselyn ja saadun palautteen perusteella ihmisiin kohdistuvat vaikutukset voivat olla yhteysviranomaisen näkemyksen mukaan kohtalaisen sijaan suuria tai jopa erittäin suuri molemmissa hankevaihtoehdoissa.

Välkemannustusten perusteella molemmissa vaihtoehdoissa vuotuinen välkevaikutus ylittää Suomessa yleisesti sovelletun suositusarvon välkemäärälle (8 h/a) kymmenissä asuin- ja lomarakennuksissa. Melun ohjearvot eivät mallinnuksen mukaan ylity asutuksen tai loma-asutuksen osalta. Melualueen 35-40 dB väliin jää kuitenkin useita kiinteistöjä, joihin hankkeesta voi muodostua arvioitua kielteisempiä vaikutuksia hankealueen luonteesta johtuen. Lisäksi lausunnoissa huomautettiin, että meluarvo ylittyy todennäköisesti Murtolammen rannalla olevalla vapaa-ajanrakennuksella. Maiseman osalta koettu muutos on pysyvää ja laaja-alaista, ja muuttaa koko alueen luonnetta enemmän teolliseen suuntaan. Yleisesti ottaen mielipiteissä vastustettiin voimakkaasti hanketta. Hankkeelta puuttuu paikallinen hyväksyttävyyys, mikä voi aiheuttaa pitkäaikaista vastakkainasettelua. Hyväksyttävyyden puute nousi esiin jo ohjelmavaiheessa, mikä olisi ollut hyvä huomioida arviointia laadittaessa.

Yhteysviranomainen toteaa, että ilman lieventämistoimenpiteitä hankkeesta todennäköisesti aiheutuu merkittäviä haitallisia vaikutuksia ihmisten elinoloihin ja viihtyvyyteen. Jatkosuunnittelussa on tarpeen selvittää selostuksessa esitettyä tarkemmin ihmisiin kohdistuvien vaikutusten lieventämiskeinoja ja niiden toteuttamismahdollisuuksia, jotta hankkeesta aiheutuvia kielteisiä vaikutuksia voidaan lieventää tai ehkäistä kokonaan. Yhteysviranomainen toteaa, että jos hanke ylittää välkkeelle annetut suositusarvot hanke voi edellyttää rajoituksia tuulivoimaloiden toimintaan. Melumallinnus on tarpeen päivittää, mikäli suunniteltujen voimaloiden paikat muuttuvat tai voimalatyyppit ovat nyt laaditussa meluselvityksessä käytettyjä lähtömelutasoja suurempia. Lisäksi erityisesti rakentamisen aikaisten vaikutusten osalta tulisi kiinnittää huomiota liikenneturvallisuuteen sekä alueen virkistyskäytön ja rakentamisen yhteensovittamiseen.

Yhteysviranomainen korostaa, että kunnalla on kaavoituksesta ja rakennusluvasta vastaavana tahona vastuu ohjata tuulivoimarakentamista niin, että asutukseen ja loma-asutukseen jää riittävä etäisyys melu-, välke- ja maisemavaikutusten minimoimiseksi. Hankkeen jatkovaiheissa on edelleen tärkeää ylläpitää avointa vuorovaikutusta alueen asukkaiden ja muiden osallisten kanssa sekä varautua vaikutusten seurantaan ja tarvittaessa lieventämistoimien mukauttamiseen.

Luonto

Hankealueen nykytilan kuvausta varten on hyödynnetty kattavasti saatavilla olevia aineistoja. Luontoarvoja kuvaavien raporttien tulkintaa kuitenkin vaikeuttaa niiden

vaihteleva laatu ja se, että hankkeen laajuus on muuttunut selvitysvuosien välillä. Raporttien ja selostuksen pohjalta jää epäselväksi, onko aiemmissa luontoselvityksissä olleita puutteita täydennetty muuten kuin niin sanotun laajennusalueen osalta.

Linnusto

Hankkeen yhteydessä on laadittu selvityksiä pesimä- ja muuttolinnustosta sekä erillisselvityksiä petolinnuista ja pölluistä. Yhteysviranomaisen huomauttaa, että pelkästään voimalapaikoille keskittyvä pesimälinnuston pistelaskenta ei anna kattavaa kuvaa laajennusalueen linnustosta. Voimalapaikat voivat muuttua suunnittelun edetessä. Sähkönsiirtolinjojen ja laajennusalueen osalta selvitys on hyvä toistaa lintujen havainnointiin paremmin soveltuvana ajankohtana suunnitelmien tarkennuttua.

Merkittävimmät puutteet koskevat päiväpetolintuselvityksiä. Päiväpetolintujen seurantaan käytettyyn työpanokseen on sisällytetty myös muutonseurannasta kertyneitä tunteja, vaikka havainnointipisteistä on ollut vain heikko tai kohtalainen näkyvyys valtaosalle hankealueesta. Erillisseurannan havainnointipisteet ovat keskittyneet myös hankealueen itäosalle. Havainnointipisteiden valintaa ei ole perusteltu ja niihin kohdistettu työpanos on raportoitu epäselvästi.

Yhteysviranomaisen on jo varhaisessa vaiheessa painottanut uhanalaisen petolintuun keskittyvän seurannan tärkeyttä. Hillonevan hankkeen ennakkoneuvottelun aineistossa tuotiin esille hankealueelta tehtyjä havaintoja, jotka viittaisivat uhanalaisen petolinnun mahdollisesti pesivän hankealueella tai sen läheisyydessä. Selostuksessa tai sen liitteissä vastaavaa mainintaa ei kuitenkaan ole, mikä herättää kysymyksiä siitä, onko ennakkoneuvottelussa annettu erehdyksessä väärää tietoa vai onko tämä tieto jäänyt pois myöhemmässä vaiheessa. Lajiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnin kannalta on keskeistä selvittää asianmukaisesti ja läpinäkyvästi, sijaitseeko hankkeen vaikutuspiirissä ennestään tuntemattomia pesiä tai reviirejä. Tämänhetkisten mallien perusteella Hillonevan hanke ei yksistään aiheuta merkittävää haittaa tunnetuille reviireille. Mahdollinen tuntematon pesäpuu voi kuitenkin muuttaa tilannetta merkittävästi. Myös annetussa palautteessa tuotiin esiin hankealueella tehtyjä havaintoja.

Lisäksi yhteysviranomaisen huomauttaa, että törmäysriskimallinnuksen tulokset ja mallissa käytettävät parametrit tulee raportoida selkeästi, jotta tulosten luotettavuuteen voidaan ottaa kantaa. Arviointi tulisi tehdä myös reviirikohtaisesti huomioiden yhteisvaikutukset samalle reviirille sijoittuvien hankkeiden kanssa. Nämä puutteet tulee korjata hankkeen jatkosuunnittelussa merkittävän haitan poissulkemiseksi. Sähkönsiirtolinjan laajentamista lajin ydinreviirillä tulisi välttää.

Hankkeen vaikutuspiirissä sijaitsee aktiivisessa käytössä oleva sääksen pesä, johon on yleisesti suositeltu jättämään vähintään 2 km suojavyöhyke tuulivoimahankkeissa. Nyt tälle suojavyöhykkeelle sijoittuu useita voimaloita molemmissa hankevaihtoehdoissa. Poikasten törmäysriskiä ei ole otettu arvioinnissa huomioon, vaikka se on olennainen tekijä arvioidessa pesän toiminnallisuutta. Toiminnallisuus on turvattava lajin

rauhoitusmääräysten mukaisesti (LSL 70 § 3 mom.). Tämä voi edellyttää esimerkiksi voimalasijoittelun tarkentamista tai poikasten liikkeisiin kohdennettua seurantaa.

Voimalat ympäröivät arvokasta Hillonevan aluetta molemmissa hankevaihtoehdoissa. Hillonevalla on muun muassa havaintoja pesivistä ja sulkivista metsähanhista. Metsähanhi on esiintymisalueensa eteläreunoilla pesiessään erityisen piiloteleva ja häiriöherkkä, ja suokokonaisuuden ympärille suunniteltu rakentaminen voi heikentää alueen soveltuvuutta lajille jopa merkittävästi. Pöllöjen osalta arviointiin jää epävarmuutta johtuen selvitysten ajoittumisesta varsin myöhäiseen ajankohtaan soidinkauden loppupuolelle ja osin tunnetusti huonoon ravintovuoteen. Selvityksistä ei käy myöskään ilmi, että kurjen muutonseurantaa olisi täydennetty ohjelmavaiheen jälkeen, eikä havaintojen perusteella vaikuta siltä, että seurantapäiviä olisi osunut kurkien muuton huippupäiville. Kevätmuuton osalta yhteysviranomaisen kiinnittää huomiota siihen, että lintujen on havaittu muuttavan varsin matalalla, mikä voi kertoa mahdollisen levähdyspaikan läheisyydestä.

Ottaen huomioon linnustoselvityksiin liittyvät edellä mainitut epävarmuudet ja voimaloiden läheisyys linnustollisesti tärkeään Hillonevan alueeseen sekä sääkseen, yhteysviranomaisen katsoo varovaisuusperiaatteen nojalla, että hankkeen linnustovaikutukset on aliarvioitu molempien hankevaihtoehtojen osalta, eikä merkittäviä vaikutuksia voida poissulkea. Vaihtoehto VE2 näyttäytyy kuitenkin linnuston kannalta edullisemmalta. Jatkosuunnittelussa on tärkeää keskittyä ehkäisemään huomionarvoiseen linnustoon kohdistuvia vaikutuksia ja tarkentaa vaikutusten arviointia niin hankkeen itsensä kuin myös yhteisvaikutusten osalta.

Luontodirektiivin liitteiden II ja IV eläinlajit

Metsäpeuraselvitys on laadittu työpöytä tarkasteluna. Yhteysviranomaisen pitää hyvänä, että arviointiin on sisällytetty myös paikallisten metsästäjien tekemät havainnot, mutta haastatteluaineiston käsittely on varsin läpinäkyvä. Metsäpeurasta on tehty hankealueella ja sen tuntumassa havaintoja eri vuodenaikoina myös hankkeen omien selvitysten yhteydessä. Havaintoja ei kuitenkaan ole sisällytetty arvioon asianmukaisesti. Esimerkiksi talviset lumijälkihavainnot pyritään kiistämään sen sijaan, että lajin talvista esiintymistä tarkasteltaisiin huolellisemmin vaikkapa lajin ekologian ja elinympäristöjen kautta. Lisäksi selostuksessa viitataan vain Murtokankaalta viitasammakkoselvityksen yhteydessä tehtyihin havaintoihin, vaikka havaintoja on tehty myös kesällä Saarekenevalta ja Suurisuoilta linnustoselvitysten yhteydessä.

Hankealueelta ja sen lähiympäristöstä kertyneiden havaintojen valossa vaikuttaa siltä, että metsäpeura voi käyttää Hillonevan aluetta säännöllisemmin kuin selostuksessa annetaan ymmärtää. Havaintojen jättäminen huomiotta tulee perustella huolellisesti pelkän sivuuttamisen sijaan. Yhteysviranomaisen muistuttaa, että Keski-Suomen maakuntakaava edellyttää metsäpeuran lisääntymisalueisiin ja vaellusreitteihin kohdistuvien vaikutusten huolellista arviointia. Edellä esitetyistä epävarmuuksista johtuen hankkeen jatkosuunnittelussa on syytä tarkentaa metsäpeuraan kohdistuvia vaikutuksia, ja tarvittaessa täydentää saatavilla olevaa aineistoa myös maastossa.

Lepakoiden osalta selvityksestä ei käy ilmi, millä perusteella passiividetektorien paikat on valittu, sillä ne keskittyvät varsin suppealle alueelle. Lepakaille otolliset saalistusalueet kuten monet alueen pienvesistöistä näyttävät jääneen kartoitusten ulkopuolelle. Yhteysviranomaisen muistuttaa, että lepakoiden lisääntymis- ja levähdyspaikat tulee pystyä luotettavasti sulkemaan pois voimaloiden ja muun rakentamisen vaikutuspiiristä, jotta niitä ei heikennettäisi luonnonsuojelulain 78 §:n 2 momentin vastaisesti. Lepakoiden kohdalla tuulivoimasta aiheutuvan häiriön on todettu tutkimuksissa ulottuvan keskimäärin noin kilometrin etäisyydelle, mikä tulee ottaa huomioon lajiryhmän lisääntymis- ja levähdyspaikkojen heikentymättömyyttä varmistettaessa.

Myös muiden luontodirektiivin liitteen IV lajien osalta on syytä tarkistaa hankkeen suunnitelmien tarkennuttua, ettei toimenpiteitä kohdisteta niiden lisääntymis- ja levähdyspaikkoihin tai niiden läheisyyteen tavalla, joka aiheuttaisi luonnonsuojelulain vastaista heikennystä. Lajien potentiaaliset esiintymisalueet on tarpeen tarkistaa uudelleen ennen toteutusta, mikäli näihin kohdistuu rakentamista tai puuston poistoa.

Lisäksi on suositeltavaa pyytää tuoreet havaintotiedot Suomen Lajitietokeskuksesta, jotta ne voidaan huomioida nykytilan kuvauksessa.

5.1 Muut ympäristövaikutukset

Kasvillisuus ja luontotyytit

Kasvillisuuden ja luontotyyppien osalta selvitysalue ei ole kattanut koko hankealuetta, ja jäänyttä katvealuetta on hyvä täydentää kaavoituksen yhteydessä. Lisäksi tulee varmistaa, että koko hankealueelta on selvitetty luonnonsuojelulain (9/2023) 64 §:n mukaiset suojellut luontotyytit.

Yhteysviranomaisen on aiemmissa lausunnoissaan huomauttanut, että suoalueisiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnin kannalta on keskeistä tunnistaa eri suoluontotyytit. Tästä huolimatta esimerkiksi Hillonevan laajaa suokokonaisuutta on tarkasteltu kuin homogeenistä yksikköä. Yhteysviranomaisen muistuttaa, että suoluontotyytit eroavat toisistaan siinä, miten hyvin ne sietävät esimerkiksi reunavaikutusta tai muutoksia vesitaloudessaan. Tämä tarkastelu jää Hillonevan suokokonaisuuden osalta puutteelliseksi, mikä tuo epävarmuutta tehtyyn arvioon.

Tarkemmassa suunnittelussa ja toteutuksessa tulee ehkäistä uhanalaisten suoluontotyyppien vesitalouteen kohdistuvia vaikutuksia. Erityisesti tulee ottaa huomioon Hillonevan alue, sillä monimuotoisen suokokonaisuuden merkitys korostuu turvetuotannon ja talousmetsän hallitsemalla alueella.

Lisäksi yhteysviranomaisen huomauttaa, että Viitalamminsuota (kohde nro 15) on ennallistettu vuonna 2024, jolloin hankesuunnittelussa huomioon otettava suoalue on todennäköisesti laajentunut sitten luontoselvitysten. Tämä tulee päivittää.

Yhteysviranomaisen pitää hankkeen biodiversiteettisuunnitelmassa esitettyjä ennallistamis- ja luonnonhoitosuunnitelmia lähtökohtaisesti hyvinä. Mikäli Hillonevan tuulivoima-alueesta kuitenkin muodostuu houkuttelevampi linnustolle, tulee vastaavasti varmistua siitä, ettei törmäysriski voimaloihin kasva samanaikaisesti. Lisäksi ennen ennallistamistoimiin ryhtymistä tulee varmistaa, että toimenpiteille on voimassa mahdollisesti tarvittavat luvat (mm. vesilupa).

Natura 2000 -suojelualueet

Natura-arvioinnin tarvetta on selvitetty Maaherransuon (SAC FI0800036), Aittosuo-Leppäsuu-Uitusharjun (SAC FI0900005) ja Tervaniemen alueen (SAC FI0900128) Natura 2000 -suojelualueiden osalta, mitä voi pitää perusteltuna. Keski-Suomen ELY-keskus on edellyttänyt metsäpeuran sisällyttämistä Tervaniemen aluetta koskevaan selvitykseen johtuen alueen roolista osana metsäpeuralle keskeistä Natura-verkostoa. Metsäpeuran tiedetään esiintyvän Tervaniemen alueella ja alueen suojeluperusteita on määrä esittää tarkennettavaksi metsäpeuran osalta. Mikäli metsäpeura lisätään suojeluperusteisiin, tämä voi edellyttää Natura-arvioinnin tarpeen uudelleen tarkastelua ja jopa varsinaista Natura-arviointia. Muilta osin esitettyä selvitystä voidaan pitää riittävänä.

Pintavedet

Pintavesien osalta yhteysviranomaisen huomauttaa, että taulukossa 14.1 esitellyt herkkyyssuhteet ekologisen luokituksen osalta eivät sovellu luokiteltujen vesimuodostumien herkkyyden arviointiin. Vesimuodostumien tilan heikentäminen on kielletty (vesien ja merenhoidosta annettu laki (1299/2004) 3a/20c), myöskään tilapäinen heikentäminen ei ole sallittua (HE 175/2024). Näin ollen vesimuodostuman voidaan arvioida olevan herkkä, vaikka se olisi hyvää huonommassa tilassa. Lisäksi kolmannen vesienhoitokauden tavoitteiden mukaisesti vesien hyvä tila tulisi saavuttaa vuoteen 2027 mennessä.

Arviointiselostukseen sisältyy useita ristiriitaisuuksia. Selostuksessa sanotaan, että sähkönsiirtoreitit ylittävät puroja, mutta eivät vesistöjä. Vesilain 1. luvun 3 § määritelmässä todetaan vesistön tarkoittavan myös puroja. Vaikuttaisi myös siltä, että YVA-selostuksen pintavesikappaleessa ei ole käsitelty eri myllyjen sijoitusvaihtoehtoja kaikkien arvokkaiden luontokohteiden osalta. Esimerkiksi VE1 mylly nro. 3 sijoittuu vesilain mukaisen pienveden Salmilammen valuma-alueelle noin vajaan 200 m etäisyydelle lammesta, jolloin riski vaikutuksille on merkittävä. Myös toteamukset ”Voimala 13 sijoittuu lähelle (0,13 km) Ahvenpuron uomaa, jolloin mahdolliset hulevedet voivat aiheuttaa tilapäistä samentumaa purossa. Lisäksi uoman varrelta on mahdollisesti poistettava kasvillisuus.” ja ”Ahvenpuro on kuitenkin osa Rasinpuroa, jossa elää herkkä taimenkanta. Voimaloita ei sijoitu kuitenkaan niin lähelle Ahvenpuroa, että puron hydromorfologiaa jouduttaisiin muokkaamaan esim. rantakasvillisuuden poistamisen myötä ” ovat ristiriitaiset keskenään. Lisäksi kaikkia arvioita ei perustella selkeästi. Olisi tärkeä tietää, perustuuko arviot esim. tutkimustietoon, mallinnukseen vai johonkin muuhun?

Kokonaisuutena pintavesien osalta arvioon sisältyvät ristiriitaisuudet ja puutteet arvioiden perusteluissa hankaloittavat vaikutusten todellisen voimakkuuden hahmottamista. On mahdollista, jopa todennäköistä, että hankkeen pintavesivaikutukset ovat YVA-selostuksessa arvioitua vähäistä suurempia. Tästä syystä hankkeen jatkosuunnittelussa tulee kiinnittää erityistä huomiota vesienhallintaan ja -suojeluun sekä varmistaa, että hankkeella ei ole negatiivista vaikutusta pintavesien tilaan tai lajistoon, erityisesti alapuolisen vesistön herkkään taimenkantaan.

Yhteysviranomaisen muistuttaa, että vesilain 2 luvun 11 §:n mukaan pienvesien luonnontilan vaarantaminen on kielletty. Mikäli hankkeen edetessä ilmenee YVA-selostuksessa arvioimattomia luonnontilaa vaarantavia tekijöitä (esim. voimalan suunnitellun sijainnin siirto lähemmäs luonnonarvokohteita tai arvioitua suurempi kuormitusriski), tulee ottaa huomioon se, mitä kyseisessä pykälässä säädetään pienvesien tilan vaarantamiseen liittyen. Niin kuin arviointiselostuksessa on todettu, Vihanninjoki-Moksinjoen valuma-alue on voimakkaasti metsäojitettua ja alueella sijaitsee paljon vanhoja turvetuotantoalueita. Jo ennestään alueella oleva maankäyttö aiheuttaa vedenlaatuongelmia (alhainen pH ja orgaaninen kuormitus) alapuolisissa vesistöissä. Voimaloita on suunniteltu osin paksunkin turvekerroksen alueille ja hankkeen vaatiessa merkittävän määrän uutta ja kunnostettavaa tiestöä, voi hankkeen massanvaihto- ja kuivatustarve kasvaa suureksi, mikä lisää vesistövaikutusten riskiä. Hanke voi vaatia ojitusilmoituksen. Lisäksi sähkönsiirron maakaapeleita joudutaan paikoitellen vetämään purojen ali. Näissä tapauksissa on tarvittaessa huomioitava vesilain 2. luvun 5a §, jossa säädetään johdon sijoittamisesta toisen vesialueelle.

Pohjavedet

YVA-selostuksessa on arvioitu hankkeen pohjavesivaikutukset vähäisiksi kielteisiksi. Yhteysviranomaisen yhtyy pääosin tähän arvioon. Hankkeen mahdolliset pohjavesivaikutukset liittyvät pääosin tuulivoimalahankkeen rakentamisen aikaan, erityisesti tuulivoimaloiden perustusten rakentamiseen, hankealueen kaivutöihin ja massanvaihtoihin. Hankealueen maaperä on käytettävissä olevien kartta-aineistojen perusteella pääasiassa moreenia ja turvetta, vähäisessä määrin kallioalueita ja paikoin myös paremmin vettä johtavia maalajeja kuten hiekkaa. Maaperän laatua ei ole tässä vaiheessa tutkittu tarkemmin. Yhteysviranomaisen katsoo, että hankkeen pohjavesivaikutukset jäävät hankealueella maaperän laadusta johtuen todennäköisesti pääasiassa paikallisiksi ja melko vähäisiksi. Moreenimaaperässä pohjaveden hydrauliset yhteydet eivät tyypillisesti ole kovin hyvät. Pohjaveden pinnankorkeudesta tai virtauskuvasta ei kuitenkaan ole mitattua tietoa. Myöskään tuulivoimaloiden perustamistapoja ei ole vielä tarkemmin määritelty, vaan ne ratkaistaan jatkosuunnittelussa tehtävien pohjatutkimusten perusteella. Näin ollen pohjavesivaikutusten arviointiin liittyy vielä epävarmuuksia.

Paikallisten asukkaiden keskuudessa on herännyt huoli hankkeen vaikutuksista alueen eteläpuoliseen Tohtaanjärveen, jonka on arvioitu olevan lähdepohjainen järvi. Käytettävissä olevien kartta-aineistojen ja korkeustietojen perusteella maanpinnan taso laskee Tohtaanjärven alueelta loivasti hankealueen suuntaan. Tohtaanjärven

pinnankorkeus on Maanmittauslaitoksen kartta-aineiston perusteella +213,9 m. Hankealueen eteläosassa sijaitsevassa Ahvenlammessa vedenpinnan korkeus on tasolla +211,8 m. Vuonna 2024 laserkeilattu 2 m korkeusmalli kuuluu Tohtaanjärven alueella laatuluokkaan 1, jonka korkeustiedon tarkkuus on keskimäärin 0,3 metriä. Vesien virtaussuunta on siten Tohtaanjärven suunnasta pohjoiseen päin. Pohjaveden virtaus noudattelee kallio-moreenialueilla yleensä maanpinnan topografiaa. Karttatarkastelun perusteella tulkittu pohjaveden virtauskuva on Tohtaanjärven suunnasta hankealueelle päin maanpinnan topografian mukaisesti.

Tohtaanjärven pohjavesivaikutteisuutta ei voida poissulkea käytettävissä olevilla tiedoilla. Käytettävissä olevan aineiston perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että Tohtaanjärven purkautuvat pohjavedet eivät ole peräisin hankealueelta. Tohtaanjärvi sijaitsee luoteis-kaakkosuuntaisessa ruhjevyyhykkeessä, joka jatkuu järven alueelta hankealueen poikki koillista kohti. Tohtaanjärvellä on oltava tiivis pohja, joka mahdollistaa järven olemassaolon n. 5 m korkeammalla tasolla kuin Kiminginjärvi. Jotta Tohtaanjärven aiheutuisi vaikutuksia tuulivoimahankkeesta, täytyisi hankealueelta peräisin olevilla vesillä olla yhteys maaperän tai kallioperän kautta järveen.

Myös saadussa palautteessa ilmeni erityisesti huoli hankkeen haitallisista vaikutuksista alueen lähdepohjaisiin järviin. Yhteysviranomaisen katsoo, että vaikutusten poissulkemiseksi olisi jatkosuunnittelussa tarpeen selvittää alueen pohjavesiolosuhteet ja varmistua, ettei hankkeesta aiheudu haitallisia vaikutuksia Tohtaanjärven tai muihin mahdollisiin vaikutusalueen pohjavesivaikutteisiin järviin. Pohjavesiolosuhteet on mahdollista selvittää esimerkiksi asentamalla alueelle pohjaveden havaintoputkia, ja mittaamalla niistä pohjaveden tasoa ja arvioimalla pohjaveden virtauskuva. Rakentamisen aikana on hyvä tehdä pohjaveden pinnankorkeuden tarkkailua, jotta mahdolliset muutokset pohjaveden pinnankorkeudessa ja siten pohjaveden virtauskuvassa saadaan selville.

Yhteysviranomaisen katsoo myös, että hankealueen lähimpien talousvesikaivojen osalta tulee varmistua siitä, ettei hankkeesta aiheudu vesilain 3 luvun 2 § tarkoittamia haitallisia vaikutuksia lähialueen vakituiseen tai loma-asutuksen vedenhankinnalle.

Maankäyttö ja kaavoitus

Yhteysviranomaisen on arviointien johtopäätöksistä maankäyttöön ja kaavoitukseen pääsääntöisesti samaa mieltä. Arvioinnit ovat kuitenkin verrattain suppeita erityisesti sen osalta, miten on arvioitu hankkeessa suunnitellun maankäytön suhdetta voimassa olevien maakunta- ja kuntakaavojen sisältöön ja edelleen näiden kaavojen toteuttamiseen.

Viiden voimalapaikan sijoittamista maakuntakaavan tv-alueen ulkopuolelle perustellaan pääasiassa sillä, että YVA-menettelyssä ja samanaikaisesti vireillä olevassa yleiskaavaprosessissa tutkitaan maakuntakaavoitusta yksityiskohtaisemmin tuulivoiman toteuttamisen edellytyksiä. Arviointia ei tehdä maakuntakaavan kokonaisuuden tasolla arvioimalla sitä, onko hankealueen laajentaminen ja voimalapaikkojen sijoittaminen

maakuntakaavan tv-alueen ulkopuolelle muutoin maakuntakaavan kokonaisuuteen sopeutuva ratkaisu. Tämä tulee huomioida jatkosuunnittelussa.

Hankealueella voimassa olevien osayleiskaavojen osalta on todettu ainoastaan, että laadittava tuulivoimaosayleiskaava korvaa nämä kaavat. Vaikutuksia hankealueella voimassa olevan ranta-asemakaavan toteuttamiseen ei ole käsitelty lainkaan. Tämä tulee huomioida jatkosuunnittelun yhteydessä.

Lisäksi yhteysviranomaisen huomauttaa kaavoitusta koskevista selkeistä virheellisistä väittämistä. Sivulla 18 ja 108 esitetään, että laadittava tuulivoimaosayleiskaava tulee voimaan tullessaan korvaamaan muut kaavat hankealueella; laadittava kaava korvaa ainoastaan alueella voimassa olevat yleiskaavat, ei alueella voimassa olevaa ranta-asemakaavaa. Sivulla 103 esitetään, että laadittava tuulivoimaosayleiskaava tulee voimaan tullessaan korvaamaan koko kaupungin yleiskaavan hankealueella; Saarijärvellä ei ole voimassa koko kaupungin aluetta kattavaa yleiskaavaa.

Ilmasto

Ilmastovaikutusten arviointi suureksi myönteiseksi saattaa olla ylioptimistinen. Ilmastovaikutusten arviointiin ja laskentatapoihin liittyy vielä paljon epävarmuuksia, koska vakiintuneita laskentatapoja ei vielä ole. Esimerkiksi sähköntuotannon päästökerroin voi muuttua oleellisesti tulevina vuosina, kun fossiilisilla tuotetun sähkön määrä vähenee. Siten käytetty vuoden 2023 päästökertoimen käyttö on jo nyt vanhentunut ja tulokset näyttävät todellisuutta paremmilta. Myös käytetyllä tuulivoimaloiden toiminta-ajalla on merkitystä lopputulokseen.

Arkeologinen ja rakennettu kulttuuriperintö

Hankkeen jatkosuunnittelussa on tarpeen huomioida Keski-Suomen museon esittämät tarkennukset ja täydennystarpeet mm. karttakuviin, jotta voidaan varmistaa oikeat etäisyydet kohteisiin sekä varmistaa, että muinaismuistolain mukaista hävitystä ei tapahdu.

6 Hankkeen edellyttämät suunnitelmat ja luvat sekä arvioinnin huomioon ottaminen lupamenettelyssä ja luvassa

6.1 Hankkeen edellyttämät suunnitelmat ja luvat

Arviointiselostuksessa on tunnistettu hankkeen mahdollisesti edellyttämät luvat. Yhteysviranomaisen tuo esiin seuraavia huomioita hankkeen edellyttämistä luvista, suunnitelmista ja ilmoituksista, sekä muistuttaa, että valtion aluehallintouudistuksen seurauksena useiden lupien lupaviranomaisissa on tapahtunut muutoksia 1.1.2026 alkaen, joiden osalta tiedot tulee tarkastaa.

Ilmailulain lentoestepykälän 158 § muutos on astunut voimaan 1.9.2025. Hankkeeseen voi tulla selvitettäväksi lentoesteluvan tarve. Lentoesteen pystyttäjän tulee itse selvittää, tarvitseeko kohde lentoesteluvan sekä liittää lentoestelupahakemukseen itse hakemansa esiselvitykset ennen hakemuksen jättämistä Traficomille.

Erikoiskuljetuslupien osalta korjataan, että luvat myöntää Sisä-Suomen elinvoimakeskus. Merkittävät rakenteita muuttavat tai rakentamista edellyttävät muutostyöt voivat edellyttää myös paikallisen elinvoimakeskuksen liikenneosaston kanssa tehtävää suunnittelu- ja/tai toteuttamissopimusta. Ajantasaiset ohjeet sekä Väyläviraston muut hanke- ja suunnittelukohteet tulee tarkistaa Väylävirastolta.

Sähkönsiirtolinjavaihtoehto SVE1 toteutuessaan voi edellyttää Museoviraston lupaa johtokäytävän leventämiseen muinaisjäännösalueelle. Suunnitelmista tulee keskustella Museoviraston kanssa muinaismuistolain 13 § mukaisissa neuvotteluissa.

Jos rakentamisvaiheessa syntyy sellaisia ylijäämämaita, joita ei voida hyödyntää suunnitelmallisesti, tulee myös läjitysalueelle hakea ympäristölupa kunnalta tai Lupa- ja valvontavirastolta.

Jos hankkeessa tehdään vähäistä enemmän sellaista ojitusta, jota ei ole käsitelty maanteistä annetussa laissa (503/2005) tarkoitetussa tiesuunnitelmassa, tulee vesilain 5 luvun 6 §:n mukaan ojituksista tehdä ojitusilmoitus Lupa- ja valvontavirastolle. Ilmoitus on tehtävä vähintään 60 vuorokautta ennen ojitukseen ryhtymistä. Lupa- ja valvontavirasto antaa ojitusilmoituksesta lausunnon, jossa mm. arvioidaan tarve vesilain mukaiseen lupaan.

Tuulivoimalan purkamisen yhteydessä tulee huomioida mahdollinen purkamisluvan tarve. Voimassa olevan lainsäädännön mukaan rakennusta tai sen osaa ei saa purkaa ilman lupaa muun muassa alueella, jolla yleiskaavassa niin määrätään. Purkamisesta on tehtävä vähintään purkamisilmoitus. Yhteysviranomaisen kehottaa huomioimaan vireillä oleva lainsäädäntömuutos, joka koskisi käytöstä poistettavan tuulivoimalan purkamista ja purkuvakuutta sekä rakentamislakiin tuleva muutos koskien tuulivoimaloiden purkamista.

6.2 Arvioinnin huomioon ottaminen lupamenettelyssä ja luvassa

Hanketta koskevaan lupahakemukseen on liitettävä arviointiselostus ja tämä yhteysviranomaisen perusteltu päätelmä. Lupaviranomaisen on varmistettava, että perusteltu päätelmä on ajan tasalla lupa-asiaa ratkaistaessa. Hankkeesta vastaava voi tarvittaessa pyytää ennen lupa-asian vireille tuloa yhteysviranomaisesta esittämään näkemyksensä perustellun päätelmän ajantasaisuudesta. Ajantasaistamisen tarvetta voidaan joutua tarkastelemaan esimerkiksi, jos hanke on muuttunut tai arvioinnista on kulunut pitkä aika.

Lupaviranomainen ei saa myöntää lupaa hankkeen toteuttamiseen eikä tehdä muuta siihen rinnastettavaa päätöstä ennen kuin se on saanut käyttöönsä arviointiselostuksen ja perustellun päätelmän. Lupapäätökseen on sisällytettävä perusteltu päätelmä, ja siinä on asianmukaisesti otettava huomioon arviointiselostusta kuulemisten tulokset. Päätöksestä

on käytävä ilmi, miten arviointiselostus ja perusteltu päätelmä on otettu huomioon. Lupalaeissa on lisäksi tarkemmat säännökset ympäristövaikutusten arviointimenettelyn huomioon ottamisesta.

7 Perustellun päätelmän toimittaminen ja siitä tiedottaminen

Yhteysviranomainen toimittaa perustellun päätelmän sekä kopiot arviointiselostuksesta saamistaan lausunnoista ja mielipiteistä hankkeesta vastaavalle.

Perusteltu päätelmä toimitetaan tiedoksi hanketta käsitteleville viranomaisille, vaikutusalueen kunnille, maakunnan liitolle ja muille asianomaisille viranomaisille.

Perusteltu päätelmä annetaan tiedoksi julkisella kuulutuksella YVA-lain 23 §:n mukaisesti. Lisäksi perusteltu päätelmä sekä saadut lausunnot ovat nähtävillä ymparisto.fi-palvelussa osoitteessa: www.ymparisto.fi/hillonevan-tuulivoimahanke-YVA .

8 Suoritemaksu, sen määräytyminen ja maksua koskeva oikaisumahdollisuus

Suoritemaksu on 20 100 euroa.

Yhteysviranomaisen perustellusta päätelmästä perittävä maksu on määritelty hankkeen vaatiman työmäärän mukaisesti (24 - 32 henkilötyöpäivää). Maksu määräytyy Lupa- ja valvontaviraston maksuista annetun asetuksen perusteella.

Maksuvelvollinen, joka katsoo, että perustellusta päätelmästä perittävän maksun määräämisessä on tapahtunut virhe, voi vaatia siihen oikaisua Lupa- ja valvontavirastosta kuuden kuukauden kuluessa tämän perustellun päätelmän antamispäivästä.

9 Sovelletut säännökset

- Laki ympäristövaikutusten arviointimenettelystä (252/2017) 19 ja 23 §
- Valtioneuvoston asetus ympäristövaikutusten arviointimenettelystä (277/2017) 4 §
- Valtion maksuperustelaki (150/1992) 8 §
- Valtioneuvoston asetus (1177/2025) Lupa- ja valvontaviraston maksullisista suoritteista vuonna 2026 1§.

Perustellun päätelmän valmisteluun ovat osallistuneet seuraavat Lupa- ja valvontaviraston asiantuntijat: Viljam Jokinen Alueidenkäyttöyksiköstä, Anne Lehtinen, Päivi Ikävalko ja Heini Loikkanen Vesien ja merenhoidon yksiköstä, Sonia González López Luonnonsuojelun yksiköstä sekä Eevastiina Talvisto Yhdyskunnat ja infra yksiköstä.

Tämä asiakirja on hyväksytty viraston sähköisessä asianhallintajärjestelmässä. Asian on esitellyt ylitarkastaja Jaana Tuppurainen ja ratkaissut ylitarkastaja Niklas Virkkala.

Liitteet

Maksua koskeva oikaisuvaatimusosoitus

Jakelu

Lakisääteinen jakelu

Tiedoksi

Lausunnon antajat (sähköisesti)

Lupa- ja valvontavirasto

Postiosoite: PL 20, 13035 LVV

Puhelinvaihde: 0295 254 000

kirjaamo@lvv.fi | lvv.fi

Tämä asiakirja LVV-U/25389/2026 on hyväksytty sähköisesti / Detta dokument LVV-U/25389/2026 har godkänts elektroniskt

Esittelijä Tuppurainen Jaana 30.06.2026 08:07

Ratkaisija Virkkala Niklas 30.06.2026 08:25